

فلسفه، یان هلویتسگه رایي؟

فلسفه ی ئیسلامی به نمونه

پیموایه جیهانی

ئیسلامی له سیستمی

نایدولوجی

په رچه کردارو

کونه پاریزه وه

ریده کات و ههر

خه ریکی به هانه

داتاشین و

پاکانه یه بو

شکستی

فلسه فی و

زانستی خو ی

نکولی له وه ناکمه که ده بیت دستنوس و ره شنوسی کون هه بن له ناو نامه خانه کان و ئه رشیفه کانداه، به لام بو تاکو ئیستاکنی زیندو نه کراو ته ته وه؟

ئیدی له بانی ته وه ی که سیک ناوی زانایه کی کورد بدات له بابه تیکدا، ابیت کارو به ره مه که کی بخاته به رده م، چونکه بایه خی دره خستنی ته و نوسراوانه ته وه یه که ئیمه بزانیان ده دستنیشانی سهره تای فلسفه ی بکه یین له بیري کوردا و له و یوه بتوانین پر دیک له نیوان دونیای فلسفه ی کلاسیک و رولی کورد له تیگه بیشتن تیتدا دروست بکه یین بو ته وه ی سویدیان بو ته مرؤکه چه نده در بیخه یین.

نه نجام

ته وه ی من ویستم له م نوسینه دا بیخه مه پرو کیشی هه لویتسگه راییه له به رام به ره فلسفه ی ئیسلامی. ته وه ی ئیمرو سیه رت به فلسفه ی ئیسلامی ده نوسریت گه چی نوسین و لیکونه وه ی میژوو یی باشی تیدایه، به لام له هه لویتسگه راییه وه سهرچاوه ی گرتوه، که ده یانه ویت شتیک بسه لمینن تا وهک لیکولینه وه ته نجامدان له سهر رابردو درکه ویت. پاشان ته م جوړه هه لویتسه نه ی توانیوه دستنیشانی به بنه سته گیشتنی فلسفه له جیهانی ئیسلامیادیدار ی بکات و هوکارو ته نجامه کانی لیکداته وه. لیره وه من پیموایه جیهانی ئیسلامی له سیستمی نایدولوجی په رچه کردارو کونه پاریزه وه ریده کات و ههر خه ریکی به هانه داتاشین و پاکانه یه بو شکستی فلسفه ی زانستی خو ی! ئیدی ئیمه له به رده م جیهانی کادان که ده یه ویت تاریکی ئیستای به شکونه دی و پر شنگاریی چا خه کانی ناوه راستی رو شنی کاته وه. ده کرت هیان و ده رکردنی رابردو له سهرده می خو ی بو ئیستا وهک سمبولیک بو پیشکوه تن و پر شنگاریی و شکونه دی شارستانی تیک لیبیروانریت! دپاره هه رسی میتوده که جوړیک له خویندنه وه به ره هه مده هی تینن که باکی به چاره نوسی فلسفه خو ی نییه، به ته ندازه ی ته وه ی بیسه لمینت که له و شارستانی ئیسلامیه دا فلسفه هه شو هه بو وه. ■

عهره بو فارس و تورکیش ئاماله یه. بو نمونه که سانیک ده یانه ویت له ریتی پرؤزه ی ئیسلامی - یاخود بو چونکی ترادسیونالیستی بو ده رختنی پشکی کورد له شارستانی ته ی ئیسلامیاد وهک ره هه ندیکی گرنکی کولتوری - ئاینی ناسنامه ی کورد کار بکه ن. لیره وه ته مانیش ده یانه ویت سهره تایه ک بدؤز نه وه بو گردانه وه ی کورد به ئیسلامه وه له ریتی به شداری فلسفه ی وه. دپاره رولی کورد له و شارستانی ته دا گه ر زور نه بیت، ته و نکولی لیکارین به تاییه تی له بابه تگه لی شهرعی و زمانه وانی دا. چه ندین سهرچاوه باسی ناودارانی کورد ده که ن که توانای باشیان هه بو له بواری فلسفه ی لوجیک، وهک کاتب چه له بی له کتبی "که شف و زنون" دا ده لیت: "گه ر م لاو فقی کورد نه بان له سهره بندی سولتان محمه دا که خویند واری و زانست و فلسفه ی بلاو کرده وه به سهرانسری روژه لاتی ناویندا ئاسه واری نه ده ما"؛ هه ره ها شیخی خال له سهر گوزه شته یه کدا باسی له مه ولانا خالیدی نه قشبه ندی ده کات له کاتی سهردانید بو پرسه یه کی له به غدا که له وئ (شیخ علی سیدی) وه عز ده خوینت، کاتیک مه ولانا دیته ژور خه لکی ریزیکی زوری ده گرن، ته مه ش شیخ سه خله ت ده کات و پتی ناخوش ده بیت، بو یه ده لیت: "زانایان کورد هه ر خه ریکی فلسفه ی لوجیک نهک شهرع، به پیچه وانه ی زانایان عهره ب که هه ر خه ریکی قورئان و سوننه ن"؛ دپاره ماموستا خال ته م سهرکوزه شته یه له محمود نالوسی خاوه نی په رتوکی "روح المعانی" وه رگرتوه.

گه ر ته م تواجه له زانایان کورد به هه ند وه برگرین ته و ده بیت دلخوشین که زانایان کورد زیت خه ریکی فلسفه ی بوون تاکو فقه و شهرع. وه لی به داخه وه که زور له نوسره کان وهک ته مین زه کی، سه جادی و خال و مه لا عه بدولکه ریمي موده رس و شوکر مسته فاو مسعود محمه دو کیوکی ناوی چه ندین زانو دانایان له بواری فلسفه دا برده، به لام تا ئیستاش تاقه ده ستنوسی و هه هانه که بلین به راستی کورد خه ریکی فلسفه بووه و پشکیکی باشی تیتدا هه بو وه. من

ئیسکلؤ پیدایه دا هاتون که باس و خواسی تیولوجی پوخت و نایدولوجی باوه ر ده که ن که به هیج کلؤجیک ناچنه وه سهرفلسه وه.

دپاره که سانیک وهک ئین ته میمه، ته بو عه لای مه ودوی، سیه قوتب کرانه وه سهرمه شقی ته هه لیزاردنه !!! پیم وایه ته م هه لیزاردنه هه ر له و روانگه هه له وه سهرچاوه ی گرتوه که ئایا ئیمه چ تیکستی که به فلسفه ی ئیسلامی بژمیرین؟ ئایا باس و خواسی تیولوجی، کیشی راهه کردنی قورئان و ئیجتهد به کرؤکی فلسفه ی ئیسلامی بژمیرین؟ له لایه کی دیکه من پیم وایه هه مان هه له له بو جونی ئیسلام و سیاسه تی، ئیسلام ده ولته دا دوپاره ده بیته وه. که سانیک تا ئیستاش چ له ئیسلام که راکان و چ له هه ندیک ته کادیمستی ته وروپی رایه کیان هه یه: له به ر ته وه ی له میژوو ی به ریوه بردنی ئیسلامیادیدار یه ک نیه له نیوان ده سه لاتی به ریوه بردن و ده سه لاتی شهرعی وهک دوو ده زگای جیاواز و سهره بخ که له ئاینی کریستانید کراوه، ئیدی له ئیسلامیادیدار یه کایه ی سیاسه ت و نایش نیه. بو یه هه مان بو جون سه پینراه به سهر فلسفه ی ئیسلامیادیدار یه ته م بو جونه گشگیره له سهر ئیسلام له میتودی یه که مه وه نزیکه که ده یه ویت له هه موو رو یه که بو هه موو کایه کی ماریفی و زانستی ره گ و ریشه یه کی ئیسلامی بدؤزیته وه.

کورد و فلسفه ی ئیسلامی وهک له پیته وه ئاماژه م پندا چه مکی فلسفه ی ئیسلامی - عهره ی سنوریکی به رفراوانی جوگرافی ده گریته وه و ئیدی گه لی کوردیش یه کیکه له گه لانه. به لام ئایا کورد له به ر ته وه ی میژویه کی دورودریژی له گه ل ئیسلامیادیه و به ریزیای ته م چه ند سه ده یه کؤمه لیک زانستی جیاواز خویندراوه و باسکراوه له لایه ن زانایان کورده وه، تا چه ند پشکیکی دیاریان هه بووه له فلسفه ی ئیسلامیاد؟

دپاره لای هه ندیک له رو ناکبیرانی کورد هه مان میتود هه ی بو خویندنه وه ی رابردو، وهک چؤن لای نه ته وه کانی

زور له نوسره کان

وهک ته مین

زه کی، سه جادی و

خال و مه لا

عه بدولکه ریمی

موده رس و شوکر

مسته فاو مسعود

محمه دو کیو کی

ناوی چه ندین

زانو دانایان

له بواری

فلسفه دا برده،

به لام تا ئیستاش

تاقه ده ستنوسی

وه هانه که بلین

به راستی کورد

خه ریکی فلسفه

بووه

کرا بو به تاییه ت له هه لیزاردنی ته و تیکستانه ی که به فلسفه ی ئیسلامی ده ژمیردیت، چونکه کؤمه لیک ناو و کاری هه ندیک بیرمه ندی ئیسلامی له و

نوزاد جهال

(۲-۲) گرفتگی پیناسه کردن

بیگومان له و ئیشکا لیاتانه ی که ده بیت باسبکرتین گرفتگی پیناسه کردنی فلسفه ی ئیسلامیه. نه بوونی پیناسه یه کی شیاوو گونجاو هوکاریکه بو تینه گیشتن له و فلسفه یه. له وانه یه پیناسه یه کی ته و او و پراوپر ته ستم بیت، به لام به لانیکه مه وه پیوستیمان به هیلیکی گشتی هه یه بو ته وه ی فلسفه ی ئیسلامی تیکه ل به هه ندیک بابه تی تر نه کریت و وهک کایه کی سهره بخ بناسریت.

لیره و پیوستیمان به هه ندیک پیوه ره هه یه بو ته وه ی بتوانین له فلسفه ی ئیسلامی بدوین، گرنکرتینان به برای من ته م چه ند خاله یه:

یه که م: جیا کردنه وه ی فلسفه ی پوخت له بیرو بو جونی ئاینی و باسوخواستی تیولوجی و هه ندیک هه ولی راهه کاری بو ده قی ئاینی.

دووه م: ده رچوون له پیوه ره زمانه وانی و ئینتیکی - نه ژادی و ئاینیه بو فلسفه ی ئیسلامی. به واتایه کی دی، ده بیت ئیمه له ژیر واژه ی "فلسفه ی ئیسلامیاد" و اتایه ک و پیناسه یه که بگه یین که له ره هه نده جوگرافی یه که وه هه لده قولیت. ئیدی واژه ی عهره یی ته نها به و واتایه ی که به زمانی عهره یی نوسراوه، نهک له به ر ته وه ی فیه لسه وه کانی عهره ب نه ژادن، یاخود له پیتاو خزمه تی نه ته وه ی عهره ب دا بووه. ته مه ش ته وه ده که یه نیت که فلسفه ی ئیسلامی، فلسفه ی ته و هه موو گه لانه بیت که له کؤی جیهانی ئیسلامیاد به زمانیکه هاو به شی زانستی نوسین فلسفه کاریان کردوه. لیره دا وهک نمونه یه ک ئاماژه به کیشی پیناسه ته ده م که له ئیسکلؤ پیدای فلسفه ی به زمانی هه لهندی ده رچو له سالی ۱۲۰۰، ته م ئیسکلؤ پیدایه پشکیکی باشی بو "فلسفه ی ئیسلامی" ترخان کردبوو به لام له ویدا هه له یه کی میتودی و تیوری

پرنسیپ "المبدأ" Principle

کاتیانه "البء الزمانی"، ده لیت: "فی البء کان الکلمه: له سهره تادا وشه هه بوو" (انجیل یوحنا، الاصحاح الاول)، "وهو الئی بیدأ الخلق: ته وه که ده ست به دروستکردن ده کات" (قران کریم ۲۷/۳).

دووه م: مانای بوونگه را "وجودی یه، به و ره گه زانه ده وترئ که شته کانیان لی پیکدئ، وهک ئوکسجین و هایدروجن به نیسبه ت ئاوه وه، یاخود ماده و وینه "الصورة" به نیسبه سهرجه م شته کانه وه.

سینیه م: هوکاری پیوستی بوونی شته کانه، وهک پرنسیپ تاکیون "مبدأ التفرد: Individuation" له مرؤقدا، که هوکاری پیوستی بوونی ته وه یه که تاییه ته پییه وه له سیفاته خودییه کان.

۲. نه گه ر بو بابه ته زه یینییه کانش به کاربه ترئ به هه مان شیوه هه ر سی مانا ده گریته خو ی:

یه که م: "مانای لؤژیک یه و مه به ست پیی ته و مه سه لانه یاخود بابه تانه که له سهره تای ته نجامگیرییه که وه سه لمینراون "القضایا المسلمه فی بدایه الاستنتاج"، به تاییه تیش ته و مه سه له سهره تاییانه ی که ناکرئ بخریته پیکه ی گومانه وه، مه رجی پیوستی ته نجامگیریین، هه یانه سه رجه م زانسته کان ده گریته وه وهک پرنسیپه سهره تاییه کان، هه شیانه تاییه ته

و: خسره و میراوده لی

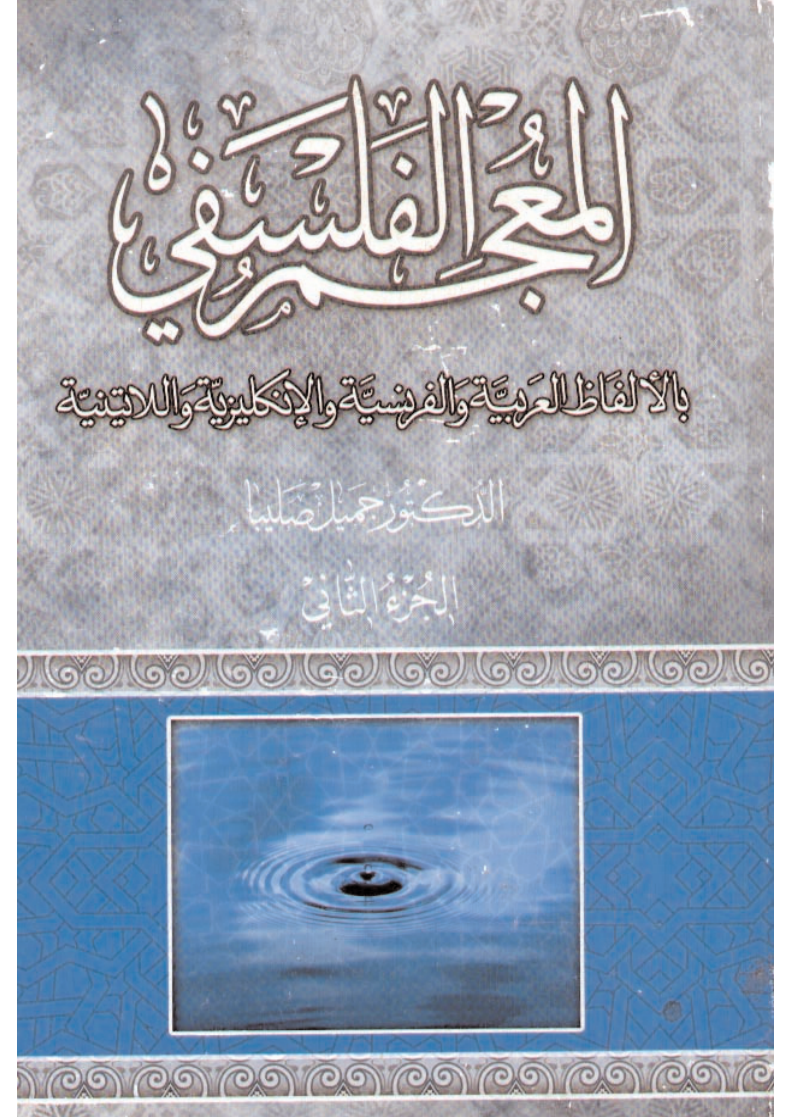
له زمانی عهره بیدا "المبدأ" له "سهره تاو ده ستپیکردن: البء ته وه هاتوه، کؤ جمع" یه که شعی "مبادی ه، به هوکار سبب" ده وترئ ماددی بیت، یان وینه یی "صوری"، یاخود ئامانجه را "غائی". "مبدأ الشیء":

اوله: سهره تاکه یه تی، ته و ته ماده یه یه که لئی پیکدیت، بو نمونه ناوک "مبدا ی دارخورمایه، پیته کان "مباده ی" قسه کردن. هه موو زانستیکش پرنسیپه ل و مه سه له گه لی خو ی هه یه، پرنسیپه کان "مبادی" یش ته و سنورو پینسه کیانه ن که پیوه ره کان "قیاسات" یان لی پیکدیت "ابن سینا، الاشارات ۸۲)، که ته وانه ن" که بابه ت و مه سه له کانی زانست له سهریان ده وه ستی و "پیوستیان به به لکه نییه، به پیچه وانه ی مه سه له کانه وه "المسائل"، که به به لکه ی یه کلاکه ره وه ده چه سپین و ده سه لمینرین" (تعریفات الجرجانی).

"پرنسیپ" لای فیه لسه وه کانی مانا گه لیک زوری هه یه:

۱. نه گه ر بو بابه ته ده ره کییه کان به کاربه ترئ "سی" مانا ده گه یه ن:

یه که م: بریتییه له ده ستپیکردنی

په راویزو سهرچاوه کان:

۱. جخی وه بیره هینانه وه یه که دکتور حسین مروه له په رتوکی "الذرات المادیة فی الفلسفة العربیة الاسلامیة" بابیه تیکی ترخان کردوه بو ته م میتوده که به "المنهج التوفیقی" ناوزه دکردوه. به لام کیشه که له وه دایه که ته م نوسره مارکسیسته له دیدیکی میژوگه راییه وه (هیسٹوریسیزم) وه فلسفه ی ئیسلامی عهره یی شه نوکه و کردوووه ده یه ویت مسلمانی جیهانی نایدولوجی له و ده مه دا به و دیده دربخات. پاشان مروه خو ی نمونه ی نایدولوجیسیته که دیدو میتودیکی هه لویتسگه رای هه ی!
۲. جورج طرابیشی: "مصادر الفلسفة بین الإسلام و المسيحية" دارالاساقی ۱۹۸۸.
۳. س. پ. ل. ۱۵۴.
۴. شوکور مسته فا: "سهرچاوه کانی بیروباوه ری کورده واری" چاپکراوه کانی رمان، هه لفر، ۲۰۰۶.
۵. چه ند یاداشتیکی شیخ محمه مدی خال، زنجیره ی کتبی تیشک، ۲۰۰۶.